

JEGYZETEK

Krúdy Gyula *A kápolnai földosztás* című riportkönyve 1919-ben jelent meg Budapesten a Károlyi-könyvtár negyedik darabjaként. (1978-ban napvilágot látott egy hasonló kiadás a Mezőgazdasági Kiadó gondozásában.) Korábban a Magyarország című lapban volt olvasható e riport két részlete. (1919. február 23. és 26. Kiadásunkban a 21-24., valamint a 39-44. oldalon található e két részlet. Az első - február 23-án közzétett - részt Krúdy nyilvánvalóan még a kápolnai utazás előtt írta.) Terjedelmes gyűjtemény Krúdy Gyula publicisztikai munkásságából: *Pesti levelek*. Bp. 1963. Válogatta, szerkesztette, az utószót írta és a bibliográfiát összeállította Tóth Lajos és Udvarhelyi Dénes.

1919. február 23. - A Pesti Hírlap Naptára 1919. szerint a napkelt 6 óra 56 perckor, lenyugodott 5 óra 32 perckor. Az elmúlt év eseményeit „röviden” így foglalta össze a sokak által olvasott kalendárium: „Az 1918. év utolsó hónapjaiban oly történelmi jelentőségű események színhelye volt az ország, amelyek minden téren radikális változásokat idéztek elő. Az események befolyással voltak még e naptár szerkesztésére is,

amelynek több állandó rovatát mellőznünk kellett. Így kihagytuk a saját *volt uralkodóházunk és a külföldi uralkodók* névjegyzékét. Trónok recsegnek, ezeréves koronák hullanak a porba; majd egy év múlva konstatálhatjuk csak, mi bukkott el, mi maradt meg.

Mellőznünk kellett a *tiszti cím-tár* közlését is, mert hiszen hol vannak már a szeptember elején elkészült névsorban szereplő miniszterek, államtitkárok, hol a fő-

ispánok és más köztisztviselők egész gárdái?!

A háború alatt mellőztük a *budapesti ügyvédek és orvosok névsorának* és lakásának közlését is, mert ezeket az adatokat nagyon megbízhatlanná tette a háború, amely annyi ügyvédet s még több orvost szólított a harctérre.

Jövőre teljesen átjavított hiteles névsorokat, új tiszti címtárt közlünk és bemutatjuk az államfők »kiigazított« névsorát is. Ezt az igazítást addigra elvégzi Európa országaiban a félelmetes népakarat...”

Zita királyné - IV. Károly felesége, 1916-1918 között magyar királyné.

Baross Gábor (1848-1892) - gazdaságpolitikus, miniszter; a Magyar Államvasutak megteremtésében kiemelkedő érdemei voltak. Szobrát eredetileg a Keleti pályaudvar előtti téren helyezték el, a mai nyitott aluljáró helyén.

Jankó János (1833-1896) - festő, rajzoló; gunyoros rajzai legnagyobb részben a kor híres élclapjában, a *Borsszem* Jankóban jelentek meg.

kondoktor (konduktor) - kалауз, jegyvizsgáló. (lat.)

Wekerle Sándor (1848-1921) - miniszterelnök, pénzügyminiszter, liberális politikus; Magyarország első polgári származású miniszterelnöke 1892-1895 között; 1906-1910-ben, majd 1917. augusztus 20-tól 1918. október 28-ig ismét miniszterelnök.

Ludvig Gyula (1841-1919) - vasútépítő mérnök; 1887-1909 között a MÁV elnökgazgatója volt.

Boda Dezső (1863-1918) - 1906-1917 között budapesti rendőrfőkapitány.

Berinkei Dénes (1871-1948) - polgári radikális politikus; 1918. november 3-tól 1919. január 18-ig igazságügy-miniszter, majd 1919. március 20-ig miniszterelnök.

Otthon — Írók és Hírlapírók Köre; 1891-ben alapították az írók és hírlapírók erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmére.

Halász Lajos (1874-1947) - újságíró; 1918 októberében a miniszterelnökségi sajtóiroda vezetője lett, decemberben nevezték ki helyettes államtitkárnak.

Burgzsandár - a bécsi császári palotaőrség tagja.

Józsa (Jó'sa) Gyuri (1792-1846) - tiszafüredi földbirtokos; bolondos

tréfáit országszerte emlegették. Alakja ihlette Jókai Mórt Egy magyar nábob című regénye megírására; fanyar humorral említi Józsa Gyurit Petőfi Sándor 1847. május 14-én írott Úti levelében, Vas Gereben Egy alispán című regényének pedig főhőse Józsa Gyuri: alakját, tréfáit leginkább e mű népszerűsítette s Tóth Béla A ma-

gyar anekdotakincs című gyűjteménye. (Bp. é. n. II. kötet 266-284.)

Károlyi leszáll a vonatról - Hit, illúziók nélkül (Faith without Illusion. London. 1956.; magyar nyelvű kiadás Bp. 1977) című emlékiratában Károlyi így írja le a kápolnai földosztás eseményeit:

A FÖLDREFORM

A földreform kérdésében a koalíciós kormányon belül hónapokon át ellentétek mutatkoztak. Csak 1919. február elején jutottunk megegyezésre. Ezeknek a hónapoknak az elvesztegetése végzetes kérésnek bizonyult: ez lett az oka kudarcunknak. A létükben fenyegetett feudális osztályok mind ellenségesebb magatartását a parasztság megnyerésével és támogatásával lehetett volna ellensúlyozni. A szociáldemokraták azonban, akiknek a parasztság körében nem voltak híveik, időt akartak nyerni, hogy kiépíthessék saját mezőgazdasági szervezeteiket, s ezért szabotálták a reformot. Elméletileg igazuk volt, hiszen a birtokos parasztság konzervatív elem, amely nem törődik az ország egészének sorsával, csakis a magáéval. Komoly befolyása volt a parasztságra a római katolikus egyháznak is. A földreform elhatalasztása gyakorlatilag mégis azt jelentette, hogy ellenségeink

időt nyertek, és ellenünk fordíthatták a csalódott parasztságot.

Mérsékelt agrárreformunkat végül februárban fogadta el a kormány. Az engedélyezett birtokok felső határa 50 hold volt. Kivételes esetekben, ha az ország érdeke így kívánta, az állam a 200 hold feletti birtokokat is kisajátíthatta. Mind ezeket a földeket 5-20 hold nagyságú parcellák formájában (ennyin megélhetett egy parasztcsalád) a földtelen parasztok között osztottuk volna szét. A több ezer holdnyi nagybirtokok egy része szövetkezetekké alakult volna át. A föld értékét a háború előtti alacsony árakon állapítottuk meg, és a tulajdonosok erősen megadóztatott államkötvények formájában kaptak volna kártérítést. Valójában ez a vagyoadó egy formáját jelentette volna. Az új parasztbirtokosok több éves haladékot kaptak arra, hogy földjük ellenértékét megfizessék az államnak.

Ez a reform hasonló lett volna ahhoz, amelyet a szomszédos országokban hajtottak végre. Az egykori magyar földbirtokosok, akik elkeseredett dühvel szegültek szembe ezzel a reformmal, és évtizedeken át gyűlöltek engem is miatta, ma már jól tudják - többen nekem is elismerték -, számukra is üdvös lett volna, ha annak idején, időben végrehajtnak.

Tavasszal hozzákezdünk a föld tényleges szétosztásához. Mint az ország egyik legnagyobb birtokosa, én magam kezdtem el saját kápolnai birtokomon. Könnyen elképzelhető, ez volt az utolsó csepp a pohárban osztályom és rokonnaim számára. Addig azzal áltatták magukat, hogy a földre-

formról csak saját népszerűségem érdekében beszélek, ez csak amolyan tudatosan alkalmazott taktika a részemről. Most megértették, ha nem cselekszenek azonnal, minden elveszett.

Az első nyilvános támadást öcsém, Károlyi József intézte ellenem. Februárban Székesfehérváron összehívta a már feloszlott megyegyűlést, bizalmatlansági indítványt fogadtatott el kormányom ellen, és a régi rend visszaállítását követelte. Részt vett a gyűlésen Prohászka püspök is, aki néhány héttel korábban még bennünket támogatót. Az ő vezetésével tehát a katolikusok is felsorakoztak ellenünk. Ez a támadás felbátorította az osztrák-magyar hadsereg volt tisztjeit, akik csak az alkalomra vártak, hogy visszaszerezzék elvesztett pozícióikat. Illegális katonai különítményeket kezdtek szervezni - mondanom sem kell, ahol felfedeztük, nyomban feloszlattuk ezeket -, és a MOVE szervezetei előfutárai lettek a későbbi hírhedt fehérterrorista különítményeknek. Vezetőjük a későbbi miniszterelnök, Gömbös Gyula volt.

Szakadt az eső azon a február végi napon, amikor birtokomat felosztottam. A távoli falvakból is összegyűlt parasztok nagy esernyők alatt álltak ott, mélyen barázdált arcukból a meglepetés, a csodálat és a gyanakvás valami leírhatatlan keveréke sugárzott felém. Annyiszor becsapták, bolondá tették már őket, nem tudták elhinni, hogy álmuk végül mégis megvalósul. Nagy kő esett le a szívemről, mert mindig büntudatot éreztem gazdagságom miatt: ifjúkoromban öntudatlanul, később már tudatosan. A kápolnai földbe, amely évszázadokon át családom birtoka volt, karót ver-

tem, arra a helyre, ahol a földet igénylő agrárproletárok listáján szereplő első ember parcellája kezdődött. Elégedett voltam. A dolgok rendje helyreállt. A föld most már a Mát-ra völgyének parasztjaié lett.

A kápolnai földosztás után olyan legenda keletkezett, amelyben én valami Tolsztojhoz vagy Gandhihoz hasonló alakként szerepeltem. Pedig erre nem szolgáltam rá. Én semmiféle áldozatot nem hoztam, minthogy sohasem volt érzékem a tulajdon iránt. Ez az érzés inkább a burzsoáziára jellemző, amely saját erejéből halmozta fel vagyónát. De még saját osztályom köreiben is arról voltam nevezetes, hogy a legkevésbé sem kötődöm, ragaszkodom a tulajdonomhoz. Így tehát az én úgynevezett nagylelkűségem nem volt érdem. Mindig jobban szerettem adni, mint birtokolni.

*

krágli - keménygallér. (ném.)
...kérbetne autogramot Móricz Zsigától... - Móricz Zsigmond 1919-ben több rövid riportot írt az új földtörvényről, a földosztásról s a kápolnai nagy nap eseményeiről. Ezek az írások a Néplap és Az Est február végi, március eleji számaiban jelentek meg. Olvashatók: Móricz Zsigmond Összegyűjtött művei. R riportok I. 1958. 319-350.

a költő szavát - Vörösmarty Mihály: Szózat.

Buza Barna (1873-1944) - politikus, ügyvéd; 1918. október 31-től 1919. március 20-ig földművelésügyi miniszter, Károlyi Mihály földreform-elképzeléseinek képviselője.

Csizmadia Sándor (1871-1929) - szociáldemokrata vezető, költő és újságíró, eredetileg földmunkás; a Károlyi-kormányban földművelésügyi államtitkár.

kurír - futár, hírnök. (ném.)

Licharov (Grigorij Petrovics Liharjov) - Csehov Úton című elbeszélésének főhőse.

Regélő Bácsi kalendárioma - Méhner Vilmos kiadásában 1885-től megjelenő népszerű képes naptár. A később említett *Víg cimborra kalendárium*-ot szintén Méhner Vilmos adta ki, 1884-től; teljes címe: Méhner Vilmos Mulattató képes naptára. Sírva-vigadva cselekedte Víg cimborra.

egyiptomi nagy álmoskönyv - ez idő tájt már készül Krúdy Gyula Álmoskönyve, amelynek egyik fontos forrása a Nagy Egyiptomi Álmoskönyv; Krúdy az Álmoskönyv második kiadásának előszavában (1925) így ír az álmokról: „Nincsen rossz álom. Mert amikor álmodunk: azt jelenti, hogy még élünk. A halottak nem álmodnak, mert hiszen ők már mindent tudnak. Tehát a legrosszabb álom sem jelenthet egyebet, mint azt, hogy még nem léptük át a halál néma kapuját; tennivalónk, elfoglaltságunk van a földön. Az álmok mutatják néha balsorsunkat is, amellyel majd bátran szemközt kell néznünk; de jelentik örömeinket is, amelyek majd

felváltják csüggedtségünket. A legrosszabb álomban is van valamely jó.” (Krúdy Gyula: *Álmoskönyv*. Bp. 1966. 7-8.)

Tisza István (1861-1918) - politikus, miniszterelnök (1903-1905; 1913-1917). 1918. október 31-én fegyveres katonák mint a régi rendszer egyik legfőbb képviselőjét, a demokratikus átalakulás ellenségét budapesti lakásán agyonlőtték.

Mikszáth mamelukjai - Tisza Kálmán miniszterelnököt (1875-1890 között) hallgatag engedelmességgel támogató képviselők; alakjukat Mikszáth Kálmán, „a mameluk-világ krónikása” rajzolta meg regényeiben, tárcáiban legemlékezetesebben.

féder - a lovaskocsi rugózata. (ném.)

Ugyanaz a toll ezeket írta akkor Károlyi Mihályról - Krúdy Gyula: *Károlyi*. Déli Hírlap. 1918. január 17. Az eredeti cikket teljes terjedelmében közli riportkönyvében Krúdy. (Az írás újra megjelent: Krúdy Gyula: *Pesti levelek*. Bp. 1963. 284-285.)

Orléans - francia hercegi és királyi család. Az orléans-i hercegi címet a francia királyok ifjabb fiaik

nak szokták adni. Az utalás a tragikus végű IV. Henrik francia királyra (1589- 1610) vonatkozik: a századforduló táján divatos volt a IV. Henrik-szakáll. (Krúdy is hivatkozik rá például *Tokaj* című, 1910-ben keletkezett tárcájában.)

Ariadné fonala - Ariadné, krétai királylány egy gombolyagot adott az ifjú hősnek, Theseusnak, s e fonál segítségével talált ki Theseus a labirintusból.

Mayer János (1871-1955) - kisgazda paraszt-politikus, miniszter; 1919 január-februárjában közlekedésügyi államtitkár.

forspont (előfogat) - hajdan a

szekérrel, igavonó állattal bírók kötelezettsége: nemes urak, katonai szállítmányok ingyen fuvarozása. (ném.)

Rácz Gyula (1874-1948) - közgazdasági író, statisztikus; 1918 decemberétől földművelésügyi államtitkár.

Szabó István, Nagyatádi (1863-1924) - politikus, 1918-19-ben az Országos Kisgazdapárt elnöke; 1918 októberében földművelésügyi miniszter, a polgári demokratikus forradalom győzelme után a Berinkey-kormányban tárca nélküli, majd népgazdasági miniszter (1919. február 8-tól).

*

Krúdy Gyula hat évvel később újra megrajzolja Károlyi Mihály portróját. Más kor, más arckép. Fáradt, kesernyés, mintha 1919 tavasza sohasemvolt múltba ködlött volna. 1925-ben Békéscsabán, a Tevan Kiadónál jelent meg Krúdy Gyula *A tegnapok ködlovagjai* című kötete s ebben a *Károlyi különös pályafutása* című írás. (42-52.) Az utolsó oldalak:

De még jött egy kedves, tavasziasforma nap, amikor a mezőkön már kevés volt a hó, Károlyi elhatározza, hogy valamit tenni kell a tespedés ellen, földjeit kezdi osztogatni Kál-Kápolnán.

A különvonatot küldöttségek várják az állomásokon, vidéki főispánok, urak, parasztok jönnek papokkal, zászlókkal, üdvözlő szavakkal, éljenekkel, virágokkal és fehérruhás szüzekkel. Dehogyan is látta itt valaki azokat a jeleket, amelyek azt mutatnák, hogy nemsokára vége lesz a Károlyi-uralomnak. A fél országon végig vivátok, lelkesedések, boldog arculatú magyarok, akikről ma sem tudom megállapítani, hogy minek is örülnek olyan földöntúlian! Csak annyi bizonyos, hogy aki látta Magyarországot ezekben a napokban Károlyi előtt és körül: nem gondolhatta, hogy a történelemírók milyen meglepő dolgokat jegyeznek fel majd a nemsokára elkövetkező időkről.

Hiszen igaz, hogy az a vörösképű, névnaptól, lakodalomtól, korteskedéstől felhevült vidéki úr, aki most olyan nagyon igyekszik azon, hogy Károlyi Mihály kezét elkapassa: minden követválasztás után változtat egyet a politikáján. Az a ravaszdi bérlő, az a homlokát ráncoló üzletes, lingólengő boltos, nyugdíjasság felé lovagló hivatalnok, falusi politikus, pap meg jegyző holnap is vivátot fog kiáltani valakinek - de mit csinálnak majd a nép egyszerű gyermekei: a parasztok, akik közé most azért megy el a földesuruk, hogy a birtokát közöttük szétossza? Vajon ezek is olyan könnyen felejtik majd el az urat és ispánt az új úr és az új ispán kedvéért?

...Ha volt valaha a lelke mélyén valamely meghatottság K. M.-ban, akkor ezen a napon az valóban megnyilatkozott. A kis kápolnai állomáson szekeres gazdák várják a különvonat tolongó utasait. Buza Barna, a földosztó miniszter, egy ko-

csifarban kap helyet egy csomó szénán, mögötte kapaszkodik Mayer János. Elöl, ugyancsak parasztszekéren, Károlyi. Más szekereken a pesti szerkesztő urak lógnak, himbálódznak, kiáltoznak. Népünnepély ez, nincs itt többé nagyképű ember, nincs itt többé tekintély, és mégis rend van, mert a nép földesura tiszteletére rendet tart.

Keserves ákácok, messze fehérlő, még havas mezők, szálldosó varjak a térdigérő, sáros út fölött. Magyarország ez, bánatos tájképeivel, amelyen most a lakodalmas menet halad. Aklok, csűrök, tanyaházak... Kálban delet harangoznak. Csak tudnám: mit mondanak a káli harangok? Talán azt: „Nincsen kenyér Kálon!” - A kápolnai harang ráfelel: „Itt sincs, itt sincs!” - Aminthogy a harangok ezen a nyelven beszéltek akkor Magyarországon.

Nagy mező közepén fából tákolt emelvény, amelyet már reggel óta körüláll jó egypár ezer ember. Ispánok, birkások, uradalmi emberek sietnek az érkezők elé, egy református pap jeladására éljenezni kezdenek. Károlyi Mihály áll az emelvényen, a két karjával körülmutat a világ négy tájéka felé eső földeken:

- Ez eddig az enyém volt. Mától fogva maguknak adom!
...Ennél jobb szónoklat sem hangzott még el a kápolnai mezőn, örökké éljen a Miska gróf, ő tudja, hogyan kell a szegény néppel bánni. - No, de hát ennek is vége volt, mint mindennek a világon. Ebéd következett egy birkaszagú csűrben, ahol olyan csinos menyecskék, leányok szolgálták az eledelt a vendégeknek, hogy legjobb lett volna ottmaradni juhásznak. A Károlyi-uradalom akkor tett ki magáért

utoljára vendégszeretet dolgában. Talán kétszáz vendég is volt itt, és mindenki jóllakott, lelkesedett a szeme előtt lefolyó eseményeken, síró-rívó embereken, könnyező asszonynépeken, versmondó gyerekeken, szónokló minisztereken... Csak éppen a háziúr volt egykedvű. Már egyetlenszer sem beszélt Wilsonról sem a parasztoknak, sem a szerkesztőknek. Szótlanul, magába merülve üldögélt, mintha valamely nagy változáson, betegségen esett volna keresztül, mióta utoljára láttuk. Egy beborozott, hangosan síró parasztember állt a háta mögött, és a vállát csókolgatta, mint ahogy a kedves holtaknak szokás. K. M.-nak a szeme se rebbent meg többet. Fásultan nézte az óráján: mennyi ideje van még hátra.